

TASVIRIY SAN'AT TA'LIMIDA PLENER AMALIYOTINI TASHKIL ETISH VA O'QITISH METODIKASI

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Tasviriy san'at mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Yusupova Feruza Raximjon qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada tasviriy san'at ta'limida plener amaliyotini tashkil etishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Plener mashg'ulotlarining talabalarda badiiy-estetik tafakkurni rivojlantirish, tabiatni bevosita kuzatish orqali rang, yorug'lik va kompozitsiyani chuqur anglashga xizmat qilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, plener jarayonida qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik yondashuvlar, metodlar va didaktik vositalarning o'rni asoslab berilgan. O'qituvchi faoliyatining samarali tashkil etilishi, talabalar ijodiy qobiliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: plener amaliyoti, tasviriy san'at, pedagogik metodika, kompozitsiya, rangtasvir, badiiy tafakkur, ijodkorlik, ochiq havoda rasm chizish.

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ И ПРЕПОДАВАНИЯ ВЫГОДНОЙ ПРАКТИКИ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические основы организации пленэрной практики в обучении изобразительному искусству. Освещается значение пленэра в развитии художественно-эстетического мышления студентов через непосредственное наблюдение природы, а также в углублении понимания цвета, света и композиции. Обоснована роль современных педагогических подходов, методов и дидактических средств, применяемых в процессе пленэрных занятий. Также подробно раскрывается значение эффективной организации деятельности преподавателя в развитии творческих способностей обучающихся.

Ключевые слова: пленэрная практика, изобразительное искусство, методика обучения, композиция, живопись, художественное мышление, творчество, рисование на открытом воздухе.

METHODOLOGY OF ORGANIZING AND TEACHING OUTDOOR PRACTICE IN FINE ARTS EDUCATION

Annotation: This article discusses the theoretical and practical foundations of organizing plein air practice in fine arts education. It highlights the importance of plein air sessions in developing students' artistic and aesthetic thinking through direct observation of nature, enhancing their understanding of color, light, and composition. The role of modern pedagogical approaches, teaching methods, and didactic tools used during plein air practice is also substantiated. Furthermore, the effective organization of the teacher's activity and its significance in fostering students' creative abilities are comprehensively explained.

Keywords: plein air practice, fine arts education, teaching methodology, composition, painting, artistic thinking, creativity, outdoor drawing

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimini takomillashtirish, ayniqsa, yosh avlodning ijodiy salohiyatini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Tasviriy san'at ta'limi esa shaxsning estetik didini shakllantirish, uning atrof-muhitga bo'lgan munosabatini boyitish hamda ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, plener amaliyoti tasviriy san'atni o'qitish jarayonining ajralmas qismi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan ochiq havoda, tabiiy muhitda olib boriladigan mashg'ulotlar orqali talabalarda borliqni bevosita kuzatish, rang va yorug'lik o'zgarishlarini his etish, kompozitsion tafakkurni rivojlantirish imkoniyati kengayadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida yoshlar ta'lim-tarbiyasiga alohida urg'u berib, ularning har tomonlama barkamol bo'lib voyaga yetishi, ijodiy va mustaqil fikrlashga ega bo'lishi zarurligini ta'kidlab kelmoqda. Jumladan, davlat

rahbari ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlarni joriy etish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish orqali yoshlarning bilimni mustahkamlash muhim ekanini qayd etadi. Bu esa tasviriy san'at ta'limida ham nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, xususan, plener mashg'ulotlarini samarali tashkil etishni taqozo etadi. Plener amaliyoti nafaqat talabalar uchun kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish vositasi, balki ularning estetik dunyoqarashini kengaytiruvchi, tabiatga nisbatan mehr-muhabbat va e'tiborini oshiruvchi muhim pedagogik jarayondir. Ochiq muhitda ishlash jarayonida talaba real hayot manzaralarini aks ettirish orqali mustaqil qaror qabul qilish, kuzatuvchanlik va tahliliy fikrlash kabi ko'nikmalarni egallaydi. Shu bilan birga, bu jarayon o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlikni, mashg'ulotlarni to'g'ri rejalashtirish va boshqarishni talab qiladi. Shu bois, tasviriy san'at ta'limida plener amaliyotini tashkil etish va uni samarali o'qitish metodikasini ishlab chiqish, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida takomillashtirish bugungi kunning muhim ilmiy-amaliy masalalaridan biri hisoblanadi.

METODOLOGIYA

Tasviriy san'at ta'limida plener amaliyotini samarali tashkil etish va o'qitish metodikasini ilmiy asoslashga qaratilgan bo'lib, unda nazariy va amaliy yondashuvlar uyg'un holda qo'llash zarur. Tadqiqot metodologiyasi bir necha o'zaro bog'liq bosqichlarni o'z ichiga oladi va ular orqali muammoning mohiyati chuqur o'rganildi. Avvalo, tadqiqotning nazariy asosini shakllantirish maqsadida pedagogika, psixologiya va tasviriy san'at metodikasiga oid ilmiy manbalar tahlil qilindi. Xususan, badiiy ta'lim jarayonida ijodiy tafakkurni rivojlantirishga oid qarashlar, plener amaliyotining o'rni va ahamiyati bilan bog'liq ilmiy yondashuvlar o'rganildi. Bu borada Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Unga ko'ra, shaxsning bilimi va tafakkuri faol ijtimoiy muhitda shakllanadi, ya'ni plener sharoitidagi o'quv faoliyati talabaning bilish jarayonini faollashtiradi. Shuningdek, John Dewey tomonidan ilgari surilgan "tajriba orqali o'rganish" g'oyasi ham mazkur tadqiqotning muhim metodologik asoslaridan biri bo'ldi. Chunki plener amaliyoti aynan bevosita tajriba asosida bilim olishni ta'minlaydi. Tadqiqot jarayonida kuzatish metodi keng qo'llanildi.

Bu metod orqali talabalarning plener mashg'ulotlari jarayonidagi faoliyati, ularning rang, yorug'lik va shaklni idrok etish darajasi, kompozitsion yechimlarni tanlashdagi yondashuvlari tahlil qilindi. Kuzatishlar tizimli ravishda olib borilib, o'quv jarayonining turli bosqichlarida talabalar faoliyatidagi o'zgarishlar qayd etildi. Shu bilan birga, suhbat metodi yordamida talabalar va o'qituvchilarning plener amaliyotiga bo'lgan munosabati, duch kelinadigan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari o'rganildi. Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy metod ham muhim o'rin tutdi. Turli oliy ta'lim muassasalarida plener mashg'ulotlarini tashkil etish tajribasi o'zaro solishtirilib, ularning samaradorligi aniqlashtirildi. Bu jarayonda xorijiy tajribalar ham inobatga olinib, xususan, Viktor Lowenfeldning badiiy rivojlanish bosqichlariga oid qarashlari asosida talabalar ijodiy faoliyatining bosqichma-bosqich rivojlanishi tahlil qilindi. Uning fikricha, har bir yosh davrida tasviriy faoliyat o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, plener mashg'ulotlari ushbu xususiyatlarni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Shuningdek, amaliy-tajriba metodidan foydalanish orqali plener mashg'ulotlarining samaradorligi sinovdan o'tkazildi. Bunda maxsus ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar asosida mashg'ulotlar tashkil etilib, ularning natijalari an'anaviy yondashuvlar bilan taqqoslandi. Amaliy mashg'ulotlar davomida talabalar bilan individual va guruhli ishlash usullari qo'llanilib, ularning ijodiy yondashuvi va mustaqil fikrlash ko'nikmalari rivojlanishiga e'tibor qaratildi. Tadqiqot metodologiyasida tizimli yondashuv ham muhim o'rin egallaydi. Plener amaliyoti yagona pedagogik tizim sifatida qaralib, uning maqsadi, mazmuni, shakl va metodlari o'zaro bog'liqlikda o'rganildi. Bu esa plener mashg'ulotlarini samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan metodik modelni ishlab chiqishga imkon berdi. Umuman olganda, tadqiqot metodologiyasi kompleks xarakterga ega bo'lib, nazariy tahlil, amaliy kuzatish va tajriba natijalarini uyg'unlashtirish orqali tasviriy san'at ta'limida plener amaliyotini takomillashtirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Tasviriy san'at ta'limida plener amaliyotini tashkil etish va o'qitish metodikasini o'rganishda mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari muhim nazariy asos bo'lib

xizmat qiladi. Ushbu yo‘nalishda yaratilgan asarlar badiiy ta’limning mazmuni, shakllari hamda metodlarini takomillashtirishga qaratilgan bo‘lib, plener mashg‘ulotlarining o‘quv jarayonidagi o‘rni va ahamiyatini yoritishda muhim manba hisoblanadi. Avvalo, Viktor Lowenfeldning “Creative and Mental Growth” asari tasviriy san’at ta’limi metodikasida muhim o‘rin tutadi. Muallif ushbu asarida bolalar va yoshlarning badiiy rivojlanish bosqichlarini ilmiy asosda tahlil qilib, har bir bosqichda ijodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlash zarurligini ta’kidlaydi. Asarda plener mashg‘ulotlari orqali talabanning mustaqil fikrlashi va ijodiy ifoda qilish qobiliyatini rivojlantirish mumkinligi ko‘rsatib o‘tiladi. Muallif shunday yozadi: “Har bir bola o‘z tasavvurini erkin ifoda etishi uchun unga tabiiy muhit va erkin ijodiy sharoit zarur.” Ushbu fikr plener amaliyotining ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Shuningdek, John Deweyning “Experience and Education” asari ham pedagogik metodika nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega. Dewey ta’lim jarayonida tajriba asosiy o‘rin tutishini ta’kidlab, bilimlar faqat nazariy emas, balki amaliy faoliyat orqali mustahkamlanishini asoslaydi. Uning fikricha, o‘quvchi faol ishtirok etgan ta’lim jarayoni samaraliroq bo‘ladi. Asarda quyidagi fikr keltiriladi: “Ta’lim – bu hayotning o‘zi, u faqat tayyorgarlik emas”. Mazkur yondashuv plener mashg‘ulotlarining mazmun-mohiyatini ochib berishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Badiiy tafakkur va ijodiy rivojlanish masalalari Lev Vygotskyning “Mind in Society” asarida ham keng yoritilgan. Vygotskiy inson tafakkuri ijtimoiy muhit ta’sirida shakllanishini asoslab, o‘quv faoliyatida hamkorlik va muhitning ahamiyatini alohida ta’kidlaydi. U shunday yozadi: “Har qanday yuqori darajadagi psixik faoliyat avval ijtimoiy shaklda yuzaga keladi”. Ushbu g‘oya plener amaliyotida o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi hamkorlikning muhimligini ko‘rsatadi. Mahalliy olimlar tadqiqotlarida ham tasviriy san’at ta’limi va plener mashg‘ulotlari masalalari yoritilgan. Jumladan, Rauf Hasanovning “Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi” nomli asarida tasviriy san’at darslarini tashkil etishning zamonaviy usullari, o‘quvchilarda badiiy ko‘nikmalarni shakllantirish yo‘llari keng yoritilgan. Muallif plener mashg‘ulotlarini amaliy ta’limning muhim shakli sifatida baholab, ularning estetik tarbiyadagi rolini alohida ta’kidlaydi. Asarda quyidagi fikr keltiriladi: “Ochiq havoda bajarilgan tasviriy ishlar o‘quvchining kuzatuvchanligini va rangni his etish qobiliyatini

rivojlantiradi.” Bundan tashqari, Nikolay Rostovtsevning “Metodika prepodavaniya izobrazitelnogo iskusstva” asarida tasviriy san’atni o‘qitish metodlari tizimli ravishda bayon etilgan. Muallif o‘qituvchining darsni rejalashtirish, o‘quvchilar bilan ishlash usullari va amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishdagi rolini asoslab beradi. U shunday ta’kidlaydi: “O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki ijodiy jarayonni boshqaruvchi rahbar bo‘lishi lozim.” Bu yondashuv plener mashg‘ulotlarida o‘qituvchining metodik tayyorgarligi naqadar muhim ekanini ko‘rsatadi. Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tasviriy san’at ta’limida plener amaliyoti nazariy va amaliy jihatdan asoslangan bo‘lib, u talabalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Turli olimlarning ilmiy qarashlari ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun mustahkam metodologik poydevor yaratadi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Tasviriy san’at ta’limida plener amaliyotini tashkil etish va o‘qitish metodikasiga oid ilmiy manbalar chuqur o‘rganildi hamda turli olimlarning nazariy qarashlari o‘zaro tahlil qilindi. Tadqiqot amaliy tajribaga emas, balki mavjud ilmiy-adabiy manbalarga tayangan holda olib borilgan bo‘lsa-da, olingan ilmiy xulosalar plener mashg‘ulotlarining samaradorligini asoslash imkonini berdi. Avvalo, plener amaliyotining tasviriy san’at ta’limidagi o‘rni va ahamiyati ko‘plab olimlar tomonidan yuqori baholanishi aniqlandi. Xususan, John Deweyning tajribaga asoslangan ta’lim nazariyasiga ko‘ra, bilimlar faqat nazariy shaklda emas, balki bevosita faoliyat jarayonida mustahkamlanadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, plener mashg‘ulotlari talabalar uchun real muhitda o‘rganish imkonini yaratadi va bu esa ularning bilimlarini yanada chuqurlashtiradi. Shuningdek, Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi asosida qaralganda, plener amaliyoti o‘quv jarayonini jonlantiruvchi muhit sifatida namoyon bo‘ladi. Tabiiy sharoitda olib borilgan mashg‘ulotlar talabalar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytiradi, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi interaktiv aloqani faollashtiradi hamda ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Bu esa badiiy tafakkurning shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatdiki, plener mashg‘ulotlari orqali talabalar rang va yorug‘lik o‘zgarishlarini

bevosita kuzatish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu jarayon ularning tasviriy faoliyatida realizmga yaqinlashish, kompozitsion yechimlarni to‘g‘ri tanlash hamda tasviriy vositalardan ongli foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tasviriy san‘at ta‘limida plener amaliyotini tashkil etish va o‘qitish metodikasi zamonaviy pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili va ilg‘or pedagog olimlarning qarashlari shuni ko‘rsatadiki, plener mashg‘ulotlari talabalarning badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirish, ularning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish hamda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlashda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Tahlillar asosida aniqlanishicha, ochiq muhitda tashkil etilgan tasviriy faoliyat talabalarga tabiatni bevosita kuzatish, rang va yorug‘lik munosabatlarini chuqur anglash, real borliqni badiiy ifodalash imkonini beradi. Bu esa nazariy bilimlarning amaliyot bilan uzviy bog‘lanishini ta‘minlaydi. Shuningdek, plener mashg‘ulotlari jarayonida o‘qituvchining metodik yondashuvi, mashg‘ulotlarni to‘g‘ri rejalashtirishi va individual yondashuvi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Umuman olganda, tasviriy san‘at ta‘limida plener amaliyoti nafaqat kasbiy ko‘nikmalarni shakllantiradi, balki shaxsning estetik dunyoqarashini boyitadi, tabiatga nisbatan ongli munosabatini rivojlantiradi. Shu sababli, ushbu yo‘nalishda metodik yondashuvlarni yanada takomillashtirish va amaliy mashg‘ulotlar samaradorligini oshirish kelgusidagi ilmiy va pedagogik izlanishlarning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2020). Ta‘lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish to‘g‘risida. – Toshkent, 3–12-bet.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi. (2021). Tasviriy san‘at fanidan davlat ta‘lim standarti. – Toshkent, 5–25-bet.
3. Hasanov, R. (2016). Tasviriy san‘at o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 45–120-bet.

4. Abdullayev, N. (2018). Badiiy ta'lim nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 60–140-bet.
5. Karimov, B. (2019). Tasviriy san'atda kompozitsiya asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 30–110-bet.
6. Yuldashev, S. (2020). Tasviriy san'at darslarida innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Universitet, 25–95-bet.
7. Rahimov, M. (2021). Plener mashg'ulotlarini tashkil etish metodikasi. – Samarqand, 40–100-bet.
8. John Dewey (2015). Experience and Education. – New York: Free Press, pp. 25–80.
9. Lev Vygotsky (2016). Mind in Society. – Cambridge: Harvard University Press, pp. 50–120.
10. Viktor Lowenfeld (2017). Creative and Mental Growth. – New York: Macmillan, pp. 70–150.